

Sosyolojik Düşünmenin İmkanı

Elif Nagihan TÜRKÖZ*

Öz

Sosyoloji disiplininin sağlamış olduğu bir tutum olarak sosyolojik düşünme, insanların bir zihinsel faaliyet oluşturma ve bunu geliştirme çabasıdır. Bu zihinsel faaliyet ise şüphesiz, toplumsal olay ve olguların bağlı oldukları kurallar bütününe ilişkin bir faaliyettir. Sosyolojik düşünme bir yetenek, aynı zamanda da bir sanattır. İnsanların bu düşünme yeteneğini kazanarak nasıl bir tahayyül düzeyine sahip olabilecekleri, toplumsal olay ve olgulara ne şekilde bakacakları, sosyolojik düşünmenin yaşamlarında ne gibi etkilerde bulunacağı konularını ve sosyolojik düşünmenin imkanını Anton Zijderveld, Zygmunt Bauman, C. Wright Mills ve Kadir Cangızbay'ın düşünceleri çerçevesinde betimsel olarak açıklamak bu çalışmamızın amacını oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sosyolojik Düşünme, Zijderveld, Bauman, Mills, Cangızbay.

The Possibility of Sociological Thinking

Abstract

Sociological thinking, as an attitude sustained from the dicipline of sociology, is the constitutions and development of mental activity. This mental activity is undoubtedly an activity related to the general rules of social events and facts. Sociological thinking is both a skill and an art. The aim of this study is to descriptively analyze how people achieve this level of envisioning through this thinking talent, and how this would effect their lives and the possibility of sociological thinking by the views of Anton Zijderveld, Zygmunt Bauman, C. Wright Mills and Kadir Cangızbay.

Key Words: Sociological Thinking, Zijderveld, Bauman, Mills, Cangızbay.

* Arş. Grv. Niğde Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü.

Giriş

Düşünme; insanoğlunun en temel özelliği. Biyolojik olarak da insanların ayırıcı vasfı olarak kabul edilen edimdir. Gasset (1995) düşünce konusunda; “düşünce, insanoğlunun kendi kendisinin efendisi olması için tek yoldur (...) günümüz insanı giderek o efendiliği yitirmekte ve bizde sanki insanlık düzeyinin altına düşüyormuş gibi bir izlenim uyandırmakta” açıklamasını yapmıştır. İnsanoğlunun *düşünme* ayırıcı vasfını yeterince kullanamadıkları konusu tartışılmalıdır. Bu konuda Jaspers (1961, s. 209): “Özellikle felsefi bakış açısından, günümüze intikal eden miras çerçevesinde insanın düşünme özelliğini yeterince kullanmadığı görülmektedir” ifadesini kullanmıştır. İnsanların düşünme yeteneklerini yeterince kullanmamalarının yanında düşünmenin tarihsel olarak çeşitli biçimlerinden bahsedilmiştir. Felsefi düşünme, teolojik düşünme, bilimsel düşünme vb. Sosyolojik düşünmenin ise sosyoloji disiplininin ortaya çıkmasıyla birlikte gündeme gelmiş bir düşünme biçimi olduğunu söyleyebiliriz.

Sosyoloji, beşeri bilimler arasında araştırma nesnesinden, nesnellığe, iktidar-bilim ilişkisinden, sosyolojinin neye hizmet ettiğine kadar kendi üzerine düşünebilen bir disiplindir. Şüphesiz diğer bilim dallarında da mevcut olabilen bu eleştirel bakışı sosyolojiye mal etmek çok sağlıklı görünmese de sosyolojide bu niteliğin (kendi üzerine düşünme) ön planda olduğunu söyleyebiliriz. Sosyoloji pozitivistimin bir çocuğu (Horkheimer ve Adorno, 2010, s. 13) olarak, doğuşundan bugüne kendisi üzerine soru sormaktan geri kalmamıştır. Belki abartıyoruz ama sosyoloji kendisi üzerine tartıştığı konulardan fazla soru sormak durumunda kalmış, kendisinin yansız ve gerçek bir bilim olduğunu kanıtlama telaş ve ısrarı içinde olmuş ve elde edeceği bulguların bu çerçeve içinde benimsenmesini istemiştir (Sezer, 2011, s. 43). Gerçek bir bilim olduğunu kanıtlama telaşı çerçevesinde sosyolojinin bu çabası bütün olumsuzlukların yanında, belki de bu disiplinin kendi üzerine bu kadar düşünebilmesine katkı sağlayabilmiştir.

Sosyolojik düşünme üzerine çeşitli düşünürler tarihsel süreç içinde birtakım eserler ortaya koymuşlardır. Charles Taylor (2006, s. 31), Modern Toplumsal Tahayyüller adlı eserinde, kuram yerine tahayyül kavramını benimsemesini ve toplumsal tahayyül kavramını şu şekilde açıklamaktadır:

Sıradan insanların toplumsal çevrelerini “tahayyül etme” tarzlarına odaklandım ve bu tahayyüller çoğu kez kuramsal terimlerle ifade edilmez, imgeler, hikayeler ve efsanelerle aktarılır, aynı zamanda, kuram çoğunlukla küçük bir azınlığın tasarrufundadır, oysa toplumsal tahayyülün ilginç yanı bütün toplum tarafından olmasa bile, büyük insan grupları tarafından paylaşılmasıdır. Toplumsal tahayyül, ortak uygulamaları ve geniş ölçüde paylaşılan bir meşruiyet duygusunu

mümkün kılan ortak anlayıştır.

Taylor'ın kullanmış olduğu tahayyül kavramının yanı sıra, sosyolojik imgelem, sosyolojik düşünme, toplumbilimsel düşün vb. gibi kavramlaştırmalar da sosyolojik düşünme (çalışmamızda bu kavramı kullanacağız) konusunda kullanılmış kavramlaştırmalardır. Sosyolojik düşünmenin imkanının tartışmak, sosyolojinin öncelikle kendisinin imkanını tartışmayı gerekli kılar. Sosyolojinin bir bilim olarak hangi şartlarda doğduğu ve bu doğuşun nelere cevap aradığı sorusuna cevap bulabilmek, sosyolojinin imkanını açıklayabilmeye giriş açısından önemli olabilirdi. Ancak çalışmamızda sosyolojinin tarihsel serüvenine değinmeden ve sosyoloji teorilerine yer vermeden, sosyolojinin günlük yaşamda ne gibi bir yere sahip olduğu ve bu bağlamda sosyolojik düşünmenin insan yaşamında nasıl bir konum işgal ettiği konularına değinen Zijderveld, Bauman, Mills ve Cangızbay'ın düşünceleri paralelinde sosyolojik düşünmenin imkanı konusu tartışılacaktır.

Zijderveld ve Sahnelik Toplum

Zijderveld, Sahnelik Toplum adlı eserine, kitabının sosyolojiye giriş kitabı olma niteliğinin olduğunu fakat diğer sosyolojiye giriş kitaplarından farklı bir yönü olduğunu belirterek başlamaktadır. Zijderveld'in (2007, s. 15) ifadesiyle: “Çoğu sosyolojiye giriş kitabı hayatımız boyunca içinde yaşadığımız gerçekliğe giriş imkanı sunmaktan ziyade, akademik bir disiplin olarak sosyolojiye giriş yapma gibi bir yanlışı işlemektedir”. Zijderveld'in *'hayatımız boyunca içinde yaşadığımız gerçekliğe giriş'* tanımlaması aslında çalışmada ele alınmış olunan diğer eserlerin de ortak özelliğidir denebilir. Gerek Bauman, gerek Mills, gerekse Cangızbay'ın ele alınan eserleri, akademik bir disiplin olarak sosyolojiye giriş kitabı yazmanın kaygısını taşıyan örnekler değildir.

Akademik sosyolojinin bilimsellik kaygısının aşırılığına değinen Zijderveld (2007, s. 13) bu konuda şunları söyler: “Profesyonel, akademik sosyoloji, gerçeklikte olduğundan ve olabileceğinden daha fazla bilimsel davranmaktadır. Sosyologların çoğu, araştırma tekniklerini tam ve kesinmişçesine sunarak doğa bilimlerini maymunca taklit etmektedir”.

Sosyoloji kendi uzmanlık alanında ve alt disiplinlerde araştırma yapan, fakat toplumun geneli hakkında görüş sahibi olmayan pek çok bağımsız disiplinlere ayrıldı (refah sosyolojisi, din sosyolojisi, sanat sosyolojisi, siyaset sosyolojisi, çalışma sosyolojisi, serbest vakit sosyolojisi vesaire şeklinde sayısız oranda sosyolojilere bölündü). Bu uygulamalı sosyoloji sayısız oranda raporlar yayınladı. Fakat bu raporlar çoğu zaman sorunların çözüm aşamasında veya siyasal olarak işlevsiz kaldıklarında siyasa yapımçıların arşiv dolaplarına

kaldırılmaktadır (Zijderveld, 2007, s. 14). Sosyolojinin pek çok disipline ayrılmasına ve bu ayrılma sonucunda genel bir sosyoloji disiplininin uzaklaşdığına Cangızbay'ın eserinde de rastlamaktayız. Cangızbay'ın eserine Sosyolojiler Değil Sosyoloji adını vermesinde tam da bu vurgu bulunmaktadır.

Sosyolojinin entelektüel bir niteliğinin olduğu ya da olması gerektiği birçok sosyolog tarafından vurgulanan bir durumdur. Zijderveld (2007, s. 15) ise bu konuda şu açıklamada bulunmaktadır: “Sosyoloji, temelde entelektüel olarak iğneleyici, meydan okuyucu ve hayatiyet dolu bir bilim dalıdır. Öyle görünüyor ki biz onun ruhunu çıkarıp aldık”.

Zijderveld eserinde klasik sosyoloji ustalarına değinmekte ve keşif olgusunun onlara ait olduğunu belirtmektedir: “Onlar klasikler (Marx, Durkheim, Weber, Simmel, Mannheim gibi) entelektüel bir heyecanla doğallığın örtüsü altında kalmış olan şeyleri keşfediyorlardı. Çağdaş sosyolojide keşif sevincini kaybettik. Klasiklere bakarak onların keşif heyecanı, tefekkür, bilgelik ve coşkusundan esinlenebiliriz. Bunun için ise yeniden kaynaklara dönmek gerekmektedir (Zijderveld, 2007, s. 17-18). Sosyoloji, çok fazla toplumun merkezinde, popüler ve güçlü olmamalıdır. Öte taraftan toplumda birazcık da olsa meşruiyet ve kredi sahibi olması önemlidir. Bu kitabın sosyolojide baş gösteren katılaşmayı kırmak gibi bir amacı var ve Sosyoloji yapmanın hala entelektüel olarak heyecanlı ve anlamlı olduğunu göstermek istemektedir (Zijderveld, 2007, s. 20). Toplum sosyolojik olarak anlamak adına yapılması gerekenler hakkında Mead'in yöntemini vurgulayan Zijderveld (2007, s. 308), bu noktada şu açıklamada bulunur: “Kendi bildiğimiz toplumumuzu sosyolojik olarak anlamak ve incelemek için bir yabancı rolüne girmek zorunludur. Mead'in izinden gidersek yabancı rolünü alma (taking the role of the stranger) ilkesi sosyoloji çalışmak isteyen herkes için bir yöntem olmalıdır. Sosyolojik olarak bakmak ve anlamak için çevremizdeki bildik ve çoğu zamanda doğal davranışları çok dikkat çekici ve çoğunlukla da garip ve yabancı bir şeye dönüştürmeliyiz”. Bu noktada Bauman'ın *bildik olanı bilmedikleştirme* postulası akla gelmektedir. Sosyolog topluma içsel, toplum tarafından bilinen şeylere hayretle yaklaşarak onu bilmedikleştirmeli ki bilimini gerçekleştiribilsin.

Kişi güncel yaşama yapı ve anlam kazandıran değer, norm ve anlamları topluma baktığı süre içinde paranteze almalıdır. Sosyolojik bakış müddetince yabancı olmasa da bildiği ve çoğu zaman doğal gelen şeyleri garip ve dikkat çekici görmeye hazır olmalıdır (Zijderveld, 2007, s. 310). Zijderveld'in bu ifadeleri yine bilmedikleştirme ile ilgisinin yanı sıra, sosyoloji yaparken nesnellik ilkesinin nasıl kazanılması gerektiğine dair bir ipucu da sunmaktadır. Bunu ise Husserl'den ödünç almış olduğu kavramsallaştırmayla yapmaktadır.

Bilerek toplumu sahne oyunu olarak adlandırdığını belirten Zijderveld

(2007, s. 310), 'Aydınlanmadan bu yana doğa ve sosyal-kültürel gerçeklik bir şamata olarak telakki edilmeyip, işlenmesi ve denetlenmesi için bir müdahale alanı olarak görülmüştür' açıklamasını yapar. Tıpkı Marks'ın 11. Tezde söylemiş olduğu "Filozoflar sadece dünyayı farklı biçimlerde yorumlamışlardır; şimdi onu değiştirme zamanı gelmiştir" ifadesini akıllara getirmektedir.

Cangızbay ve İnsan Özgürlüğünün Bilimi

Sosyolojik düşünmenin imkanını tartışmış olduğumuz çalışmamızda ikinci olarak Cangızbay'ın 'Sosyolojiler Değil Sosyoloji' adlı eserini ele almaktayız. Cangızbay eserde öncelikle, sosyolojinin her ne ile ilgileniyor olursa olsun sosyolojinin teklifini vurgulamanın gerekliliğinin, genel sosyolojik teori ile ilişki kurmanın unutulduğu bir ortamda, sosyoloji yaparken, bunun öncelikle sosyolojisi yapılacak şeyden kalkılarak değil de '*hiçbir şeyi olmayan bir sosyoloji*'den kalkılarak mümkün olacağını ifade etmektedir.

Saint-Simon'un sosyolojiden "*özgürlüğün bilimi*" olarak söz etmesinden yola çıkan Cangızbay (1999, s. 61), sosyolojiye böyle bir nitelik yüklemenin öznel bir tercihin sonucu olmadığını belirtir. Aksine düşünür, sosyolojiye özgürlüğün bilimi nitelemesinin verilmesinin, varlık düzeyinde belirlenmiş bir durumun ifadesi olması nedeninden söz etmektedir. Cangızbay'ın eserinde sosyolojinin ne olduğu adına kaydedebileceğimiz en önemli noktalardan biri burasıdır. Cangızbay sosyolojinin özgürlüğün bilimi olması tanımlamasından sonra, sosyolojinin nasıl bir işlevi bulunması gerektiği noktasına değinmektedir. 'Sosyolojinin hem *betimsel* hem de *sistemik* kurma işlevi bulunmalıdır' açıklamasını yapan Cangızbay, sadece betimleme düzeyinde kalan bir sosyolojinin kendi nesnesinin teorik bütünlüğünü kurmakta aciz kalacağını, salt sistemik kurmakla yetinecek bir sosyolojinin ise ontolojik olarak, her münferit tezahürü mutlaka tarihsel olan toplumsal gerçekliğin bu boyutunu kendi problematiği dışında bırakmış olacağını belirtir.

Cangızbay eserinde ayrıca doğa bilimleri-beşeri bilimler ayrımından bahsetmektedir. Bu ayrımı vermeye, temelde doğa bilimlerinde özne-nesne uzaklığının verili olduğunu, beşeri bilimlerin ise bu uzaklığı beşeri bilimcinin oluşturmak durumunda olduğunu altını çizmekle başlamaktadır. Beşeri bilimci, beşeri alemin içine gömülü bir konumdadır, bu yüzden insanların *farklılaşma özgürlüğünden yana aktif bir tavır almak*, beşeri bilimci için öznel bir tercih olmayıp, ele alacak olduğu nesnenin varlıksal özelliklerinin zorunlu kıldığı metodolojik bir koşuldur. Beşeri bilimci, farklılaşma özgürlüğünden yana aktif tavır aldığı anda aynı zamanda, kendi bilimini birtakım çıkar odaklarına iş gören, manipülatif bir unsur olmaktan da kurtaracaktır. Beşeri bilimcinin, kendi nesnellliğini kurmak amacıyla, 'nesnesinin' kendi şahsında

devam eden uzantılarını tespit edip, zihinsel bir parantez içine almanın ötesinde hiçbir yükümlülüğü yoktur (Cangızbay, 1999, s. 121).

Sosyolojinin bir disiplin olarak nelere dikkat etmesi gerektiğinin yanında Cangızbay, sosyologun nasıl bir tavır içinde olmasına dair de önemli bir noktaya değinmektedir. Sosyologun bir meslek erbabı olmasının yanında entelektüel bir tavra da sahip olması gerektiğinin altını çizen Cangızbay'a göre hatta bu tavır sosyolog olmanın zorunlu koşuludur.

Cangızbay, '*sosyoloji nesnesinin birleştirici ilkesi ve zorunlu unsuru olarak insan özgürlüğünü almalıdır*'ı ilke edinmiş görünmektedir. Aksi halde yazara göre, sosyoloji, kendi nesnesinin ayırıcı özelliğini kaybedip, kendi varlık sebebini ortadan kaldırır. Yine yazara göre (1999, s. 180); Sosyoloji, *tarihi toplumsal varlığı yaratan insan çabasının içine yerleştirmelidir*, aksi takdirde, toplumun yapısı olarak vücut bulan belirleyicilikler hiyerarşisinin de insan çabasıyla ayakta durduğunu yakalayamaz. *Konformizm* içinde olan sosyoloji ise, toplumu ve tarihi var eden insan çabasının öznesi durumundaki gerçek kolektif birimlerin birbirlerine indirgenmezliklerini de görmezden gelir. Bunun sonucunda ise Cangızbay'ın ifadesiyle, toplum türdeş bireyler olarak atomize edilip, toplumsal olan teknik bir sorun gibi ele alınır ve sonuç olarak da, elde yalnızca *teknokratlık* heveslisi toplum teorileri kalır.

Bauman ve Sosyolojik Düşünmek

Bauman'ın “Sosyolojik Düşünmek” adlı eseri bizlere sosyolojik düşünmenin imkanı konusunda önemli bir çerçeve kazandırmaktadır. Çalışmamızda Bauman'a ve onun *Sosyolojik Düşünmek* adlı eserine değinmek bu açıdan önem taşır.

Bauman; eserinde sosyolojinin, tarih, siyasal bilimler gibi disiplinlerle yakın bir disiplin olduğunu belirtir. Bu yakınlığı bize hissettiren şeyin ise bu disiplinlerin insan ürünü olan dünyayla, insan etkinliklerinin izlerini taşıyan dünyayla ilgili oluşudur. Bauman'ın (2010, s. 13) ifadesiyle sosyoloji öteki disiplinlerin dikkatinden kaçmış şeylerden beslenen bir tür artıkcı disiplindir, öteki disiplinler kendi mikroskopları altına ne kadar çok şey alırlarsa sosyolojiye o kadar az şey kalır. Sosyolojinin farklılığı ve özgünlüğü “*insan eylemlerini geniş çaplı oluşumların öğeleri olarak görme alışkanlığıdır*”. Sosyolojinin temel sorusu şudur; ne yaparlarsa yapsınlar ya da yapabilir olurlarsa olsunlar, insanların başka insanlara bağımlı olmaları ne anlamda önemlidir; insanların her zaman ve kaçınılmaz olarak başka insanlarla ortaklık, iletişim, mübadele, rekabet, elbirliği halinde yaşamaları ne anlamda önemlidir? (Bauman, 2010, s. 17). Bu soruya verilecek doğru yanıtlar ise şüphesiz, sosyolojinin insan eylemleri üzerinde tümel bir bakış açısının elde edilmesiyle mümkün olacağı fikrinden hareketle elde edilecektir.

Bauman; eserinde fen bilimleri ile bir sosyal bilim olarak sosyoloji arasındaki farkı, *sosyal bir varlık* olan sosyal bilimci temelinden ele almaktadır. Fen bilimlerinin konusunun, kullanılan gereçler, bilimsel ortam gibi nedenlerden ötürü uygulayıcılarının tekelinde bir mülk olduğu vurgusunu yapan Bauman'a göre, bu mülk ortak olunması pek de mümkün olmayan bir mülktür. Ama sosyolojide durum farklıdır. Sosyal birer varlık olarak failer için sosyolojinin konularının merkezinde bulunmak kaçınılmazdır. Burada Giddens'ın "*her fail aktif bir sosyal bilimcidir*" vurgusu akla gelmektedir. Bunun yanı sıra, sosyologlar, çalışmalarının konusuna ne kadar uzak dururlarsa dursunlar kavramaya çalıştıkları deneyimin iç bilgisinden tamamen kopamazlar" diyen Bauman burada bizlere *sosyolojinin pozitivist jargona* tam olarak uymadığı gerçeğini hatırlatmaktadır. Sosyoloji sakinler arasında kimsenin bırakın yanıtlanmayı, sorulduğunu bile hatırlamadığı sorular sorarak rahat ve sessiz hayat tarzını bozar. Bu gibi sorular belli olan şeyleri bulmacalara dönüştürür; bildik olanı *bilmedikleştirir*. Ansızın hayatın günlük akışı masaya yatırılır. Artık o yalnızca olası tarzlardan biri, tek ve eşsiz olmayan, doğal olmayan bir hayat tarzı olarak görünür (Bauman, 2010, s. 24).

'Sosyolojik düşünme sanatının bizlere sağlayacağı temel hizmet, bizleri daha *duyarlı* kılmaktır' diyen Bauman (2010, s. 25-26), sosyolojik düşünmenin kendi başına bir güç olduğunu, bu gücün ise *sabitleme karşıtı bir güç* olduğunu belirtir. Bu sanatı öğrenip onda ustalaşan bireyin ise daha az manipüle edilebileceğini ve dışardan gelen baskı ve dayatmalara karşı yıkılmaz hale gelebileceğini öngören Bauman, sosyolojik düşünmenin insanlar arasındaki *dayanışmayı* güçlendirebileceğinden söz eder. Bu dayanışma ise kötülüğü alt etme konusundaki dayanışmadır ve eğer bu sonuca ulaşırsa, özgürlük davası *ortak bir dava* katına yükselip güçlenecektir.

Sosyoloji hayatımızda 'anlam' arayışının sonu değil, arayışımızı sürdürmek için, belki de kaybolacak olan merakın, arayışın durmasına neden olacak hoşnutluk halinin engellenmesini sağlayan bir teşvik işlevi görmektedir. Sosyolojinin hizmet etmesi gereken iki beklentinin olduğunu belirten Bauman, bunlardan ilkinin 'bilimsel bilgi' denilen şeye uygunluk dahilinde sosyolojinin sorunlarımızın ne olduğu ve bu sorunlardan nasıl kurtulunması gerektiği noktasında bilgi veren bir konuma sokan beklentidir. İkincisi ise, pratik olarak faydalı bilgi sağlamaktır.

Eserin her bir bölümünde Bauman, gündelik yaşamda yer alan deneyimleri bizlere sunmaktadır. Aslında ortaya konan gerçekliklerde '*sosyolojik düşünmek*', deneyimlerin bir projeksiyon yardımıyla açılanıp aktarılmasıdır. Bu aktarma yapılırken de göz önünde bulundurulması gereken en önemli hareket noktası çoğul bir bakış açısına sahip olabilmektir. Gündelik yaşamda hemen herkesin karşılaşılabileceği olay ve olgular, *sosyolojik düşünme*

ile bir üst perdeden izlenebilmekte, bu olay ve olguların ardılları ile ilgili yorum yapma olanağı doğmaktadır. Sosyolojik düşünme bir yeti ve bir sanattır. Bu yeti bizleri daha duyarlı kılmayı sağlar ve Bauman'ın deyimiyle bu sanatı öğrenip ustalaşan bireyler daha az manipüle edilir ve baskı ve dayatmalara karşı dayanıklı hale gelir. Bu sayede sosyolojik düşünme, insanlar arasındaki dayanışmayı da güçlendirebilecek bir unsur haline gelebilmektedir.

Mills ve Zanaat İcra Etmek

Mills, 'Toplumbilimsel Düşün' adlı eseri sosyolojik düşünmenin ve sosyolojinin ne olduğuna dair yazılmış temel eserlerdendir. Mills'in eserine değinmek bu açıdan önem taşımaktadır. Mills eserinde, 'tarihin günümüzde biçimlenme hızının çok artmış olduğu ve bunun sonucunda da insanların üstün tuttuğu değerlere göre kendini değiştirmesinden ve bu yeni değerlere denk bir kişilik kazanmasına olanak kalmadığından' söz etmektedir. Bireyler bu hızlı değişim sürecinde ne gibi değerleri üstün tutacakları ve ne gibi değerlere bağlanmaları gerektiği noktasında birtakım güçlükler yaşamaktadırlar. Bunun sonucunda ise çağdaş insanın önüne çıkan bu hızlı ve yeni dünya bireylerin kendilerini güçsüz hissetmelerine neden olmaktadır. Bu durumda kendini yalnızlık içinde hisseden insan, içine düşmüş olduğu bu durum karşısında umutsuzluğa sürüklenmektedir. Çağdaş insanın bu durumdan kurtulabilmesi için edinmiş olduğu bilgiler ve birtakım düşünce yeteneklerini geliştirmesi de yetmemektedir. Günümüz insanının gereksindiği şey Mills'e göre; 'kendisinin dışındaki dünyada ve kendi benliğinin olup bitenleri anlamasını sağlayacak düşünsel bir nitelik kazanmak, böylece, önünde bulunduğu bilgilerden bu amaçla yararlanabilmek için gelişkin bir düşünce düzeyine çıkabilecek duruma gelebilmektir'. Bu düşünsel niteliği ise Mills (2007, s. 14-15), *toplumbilimsel düşün yeteneği* olarak tanımlamaktadır.

Toplumbilimsel düşün yeteneğine sahip olanlar tarihsel dönemlere ve bu dönemlerin olgularına, bunların değişik ve çok sayıdaki insanın iç yaşam ve dışsal kariyerleri açısından taşıdığı anlamlar yönünden bakabilme yeteneği kazanmışlardır. Toplumbilimsel düşün yeteneğine sahip olanların bildikleri bir şey vardır ki bu, insanların yaşadıkları gündelik hayatın keşmekeşi içinde kendi toplumsal konumları hakkında nasıl yanlış ve yanıltıcı bir bilinçsizlik içinde bulduklarını göz önünde tutmak gerektiğidir (Mills, 2007, s. 15).

Mills sosyoloji açısından tarihin ve tarihsel bakış açısının önemi noktasına da değinmektedir. Bu noktada Mills (2007, s. 16): "İnsanların kendi yaşamının anlamını kavrayabilmesi ve geleceğini görebilmesi için, bizzat kendisini de yaşadığı tarih dönemi içinde ele alması, hayatta yararlanabileceği olanakların farkına varabilmesi için ise, farklı toplumsal koşul ve konumda yaşayan diğer insanların durumlarını da görebilmesi, bilmesi gerekmektedir.

Toplumun ve tarihsel durumun ürünü olan insanoğlu, aynı anda yaşadığı toplumun biçimlenişine de katkıda bulunmuş olmaktadır” açıklamasını yapar.

Mills eserinin temel sorununun, tarihle biyografiyi kavramak olduğunu, bu ikisi arasındaki ilişkileri anlayabilmek için de toplumbilimsel düşünceye sahip olmak gerektiğini belirtmektedir. Toplumbilimsel düşün yeteneği sayesinde, kişisellik ile ilgisiz, en uzak, en soyut sorunlardan, en kişisel, insanın benliği ile en yakından ilgili sorunlara kadar çok değişik konular ve bunlar arasındaki ilişkiler üzerine eğilebilmektedir (Mills, 2007, s. 19). Bilim adamlığı hem bir kariyer hem de bir yaşam biçimi seçimidir diyen Mills (2007, s. 322); “Entelektüel bir emekçi kendi zanaatını geliştirmeye çalışırken kendi kişiliğini de biçimlendirmiş olmakta; kendi yeteneklerini ve becerilerini gerçekleştirmek, önüne çıkan fırsatları değerlendirmek için, her şeyden çok, çalışkan bir emekçi karakteri kazanmak zorunluluğunda bulunmaktadır” açıklamasını yapar.

Toplumbilimsel Düşün adlı eserinde yer alan '*Düşün Ustalığı Üzerine*' adlı bölümde Mills, bir sosyologun çalışma hayatına nasıl girmesi gerektiği, bu giriş sonrasında bu çalışmaya ne şekilde devam etmesi gerektiğini maddeler halinde sunmaktadır. Mills, daha sistemli düşünmeyi sağlayabilecek şeylerin neler olduğu, yaşam deneyimlerinin entelektüel yönden anlamlı denemler haline nasıl gelebileceği, yazma alışkanlığının nasıl kazanılacağı, elde etmiş olunan notların nasıl kullanılabilir hale getirileceği vb. gibi şeyleri somut bir biçimde okuyucuya vermektedir.

'*Zanaat icra etmek*' cümlesini kullanan Mills bu kavramlaştırmayı şu şekilde açıklar: Kendini klasik geleneğe bağlı sayan bir sosyal bilimci için sosyal bilim alanında çalışmak zanaat icra etmektir (Bourdieu ile benzer bir biçimde). Toplumbilimsel düşün, önemli bir ölçüde, bir perspektiften diğerine geçebilme ve bu süreç içinde toplumun total görünümünü ve içerilerini yeterince kavrayabilme yeteneğinden oluşan bir şeydir. Sosyal bilimciyi, sosyal bilim alanında çalışan bir teknisyenden ayıran da budur. Teknisyen birkaç yılda yetişebilir fakat sosyal bilimci için durum bu kadar kolay değildir.

Mills'den zanaat icra etmek isteyenlere tavsiyeler:

1. Zanaatınızın ehli olunuz. Katı ve değişmez işlem ve usullere itibar etmeyiniz. Yöntem ve teknik fetişizminden kaçınınız. Düşün zanaatının alçakgönüllü ve gösteriş düşkünü olmayan erbabını örnek alın. Düz teknisyenlerden kurulu araştırma takımlarının her yerde egemen olmasını durdurun.
2. Gevezelik ve tumturaklı konuşma düşkünlüğünü başkalarına bırakın. Kendiniz ve herkes için de açık ve düz bir dille sade bir üslupla konuşup yazmayı amaç edinin.
3. Çalışmanızın gerektirdiğine inandığınız tarihsel dönemler arası

karşılaştırmalara dayanan kurgular yapmaktan kaçınmayın. Gücünüzce sonuna kadar ciddi teoriler kurmaktan modeller geliştirmekten kaçınmayın.

4. Küçük ve dar çerçeveli ortamlar üzerinde, bunları sıra ile birer birer ele alıp çalışmakla yetinmeyin, bu ortamların içinde örgütlendiği toplumsal yapıları da inceleyin.

5. Amacınızın gerçek varlık olarak ortaya çıkmış ve bugün dünya tarihinde varolan toplumsal yapıları anlamak olduğunu biliniz. Sorunlarınızı formüle ederken, çözümlenmeye çalışırken insan ve toplum üzerine yapılmış, geliştirilmiş bütün çalışmaları, fikirleri, yöntemleri, materyalleri, perspektifleri yaratıcı bir tutumla ve saygıyla bulup, kullanın değerlendirin.

6. Çalışmanız boyunca, insanın görünümünü, insan doğasının doğuşsal yanını ve tarihin nasıl yapıldığına ilişkin anlayışınızı, tarih imajını sürekli göz önünde tutunuz.

7. İnsanı tecrit olunmuş, salt kendi başına ve kendi içinde akıl erdirilebilecek bir kesimcikmiş (fragment) gibi ele almayınız.

8. Kendinizden başka kimselerin önünüze koyacağı koşullar altında bürokratik bilimcilik anlayışının illiberal pratikçiliği ya da ahlak düşkünü liberal pratikçiliğini benimseyip ahlaki ve siyasal bağımsızlığınızı, özgürlüğünüzü yitirmeyiniz (2007, s. 368-372).

Sonuç

Sosyolojinin ne anlama geldiği, nasıl bir bilim olduğu, bu bilimsel niteliği ona nelerin sağladığı, nasıl bir disiplin olması gerektiği, çeşitli düşünürler tarafından ele alınmış konulardır. Bu noktada sosyoloji için kendi üzerine en çok düşünen disiplindir denebilir. Sosyoloji disiplininin ortaya çıkış koşulları, ortaya çıkışındaki mevcut bilimsel kabuller, bir bilim olarak sosyolojinin kendini ispat etmesi noktasında, sosyolojinin çok fazla meşgul olduğu konular olmuştur. Bir bilim olarak sosyolojinin kabul görmesinin yanı sıra sosyoloji doğası itibarıyla de böyle bir sorgulama düzleminde bulmuştur kendini. Bununla ilişkili olarak sosyoloji yolculuğunun 'hayret ve muhabbet makamı'na yerleşerek başlayacağını belirten Alver (2012, s. 15), toplumda olup biten her şeye dikkat kesilerek ve hayatın doğallığında ve akışında dersler ve okumaların; seyahat, gezi, sohbet gibi eylemlerle buluşturulabilmesinin bu hayret ve muhabbet makamının esaslarından olduğundan söz etmektedir. Sosyoloji hayatın tamamen içinde insan ilişkilerinin bilimi olması nedeniyle, hayretli ve muhabbetli bir bakış (sosyolojik bakış) kazanmak sosyologa gerekli olan en önemli niteliktir. Aynı zamanda bu hayatın içinde olma durumu insana ve topluma bakarken bir kibir kulesinden değil, onun yanı başından, gönlünden

bakmak (Alver, 2012, s. 17) zaruretini de doğurmaktadır.

Ele alınmış olan düşünürlerin (Zijderveld, Bauman, Mills, Cangızbay) ise sosyoloji için birçok konuda ortak görüşleri bulunduğunu söylemek doğru bir açıklama olacaktır. Öncelikle sosyolojinin bir sosyal bilim olarak tarihle olan ve olması gereken münasebeti, adı geçen düşünürler tarafından vurgulanmıştır. Cangızbay, sosyoloji, *tarihi toplumsal varlığı yaratan insan çabasının içine yerleştirmelidir*, aksi takdirde, toplumun yapısı olarak vücut bulan belirleyicilikler hiyerarşisinin de insan çabasıyla ayakta durduğunu yakalayamaz, vurgusunu yapmıştır. Bu konuda Mills (2007, s. 16) ise: “İnsanların kendi yaşamının anlamını kavrayabilmesi ve geleceğini görebilmesi için, bizzat kendisini de yaşadığı tarih dönemi içinde ele alması, hayatta yararlanabileceği olanakların farkına varabilmesi için ise, farklı toplumsal koşul ve konumda yaşayan diğer insanların durumlarını da görebilmesi, bilmesi gerekmektedir” açıklamasını yapmıştır.

Sosyolojinin entelektüel bir tavır olduğu ya da olması gerektiği yönünde hemen hemen bütün düşünürler görüş birliğindedir. Zijderveld'in, 'sosyoloji, temelde entelektüel olarak iğneleyici, meydan okuyucu ve hayatı dolu bir bilim dalıdır' açıklaması, Cangızbay'ın sosyologun bir meslek erbabı olmasının yanında entelektüel bir tavra da sahip olması gerektiğinin altını çizmesi bu noktada önemlidir. Sosyologun bir teknisyenden farklı bir düşünsel tahayyüle sahip olması gerektiği konusuna değinen Mills'in düşüncesi ise, Cangızbay'ın teknokratlık heveslisi toplum teorileri eleştirisi ile benzerlik taşır. Bu konuda ayrıca, Robert Lynd, modern sosyal bilimcilerin iki tipini oluşturan bir yanda bilgin, diğer yanda tekniker olmayı karakterize etmektedir. Lynd'e göre her iki tip de bilim çevresi içinde kabul ediliyor ama farklı yönlerde giden hedefleri bulunuyor: “doğrudan doğruya önemli sorulardan uzaklaşan ve hatta bazen de bakış açılarını kaybeden hocalarla; ödevlerinden başka bir şey göremeyen ve mevcut kurumsal çerçeveyi kuvvetle vurgulayan teknikerler” (Horkheimer ve Adorno, 2010, s. 23).

Zijderveld ve Cangızbay ise, sosyologun bilimini icra ederken Husserl'den ödünç aldıkları *zihinsel paranteze alma* kavramını kullanırlar. Zijderveld'in sosyoloji zanaatını icra ederken 'yabancı rolüne girme' (Mead) metodu, Bauman'ın sosyologun 'bildik olanı bilmedikleştirme' söylemiyle benzerlikler taşımaktadır. Sosyolojinin birçok bağımsız disipline ayrıldığını bunun bütüncül bir sosyolojik bakış açısını engellediğini belirten Zijderveld'in düşüncesi, Cangızbay'ın sosyolojiye bilimine *hiçbir şeyi olmayan bir sosyolojiden* başlanması gerektiğini belirtmesi noktası ile de benzerdir. Düşünürler arasında bu ve bunun gibi birçok benzer noktalar bulmak mümkün. Düşünürlerin en önemli ortak noktaları ise bir sosyoloji teorisi inşa etmeye çalışmadan toplumu olduğu gibi düşünme çabalarıdır. Sosyolojinin,

dolayısıyla da sosyolojik düşünmenin imkanı konusunda bu düşünürlerin, hem sosyoloji disiplininin hem de sosyoloğun nasıl bir yol izleyecekleri noktasında belirtmiş oldukları düşünceler önem taşımaktadır.

Sosyolojik düşünme adına Mills'in (2007, s. 15) ifadelerine yer vermek tam da bu noktada önemli görülmektedir:

“Toplumbilimsel düşün yeteneğine sahip olanlar tarihsel dönemlere ve bu dönemlerin olgularına, bunların değişik ve çok sayıdaki insanın iç yaşam ve dışsal kariyerleri açısından taşıdığı anlamlar yönünden bakabilme yeteneği kazanmışlardır. Toplumbilimsel düşün yeteneğine sahip olanlar, insanların yaşadıkları gündelik hayatın keşmekeşi içinde kendi toplumsal konumları hakkında nasıl yanlış ve yanıltıcı bir bilinçsizlik içinde bulduklarını göz önünde tutmak gerektiğini bilirler. Modern toplumun çerçevesi ve iskeleti, işte bu keşmekeş içinde oluşmakta; çeşit çeşit bireylerin psikolojileri gene bu keşmekeş içinde değerlendirilmekte ve formüle edilmektedir. Bireylerin kişisel huzursuzluklarının toplumda açıkça görülen sorunlar olarak değerlendirilmesinde, kamunun içinde bulunduğu ilgisizlik ve kayıtsızlığın kaldırılıp, kamusal sorunlara karşı ilgi duymalarını sağlamakta da gene bunlardan yararlanılmaktadır”.

Sosyoloji, toplumsal olay ve olgulara etki eden bütün faktörleri ve bunlar arasındaki ilişkileri ele alarak değerlendirmesini yapar. Dolayısıyla sosyoloji disiplininin sağlamış olduğu bir tutum olarak sosyolojik düşünme, sosyal gerçekliği bütün boyutlarıyla ele alması nedeniyle diğer disiplinlerin açığı bir bakıma kapatır. Bunun yanı sıra, sosyolojik düşünme, bireyler tarafından meydana getirilmiş olan bir toplumsal problemin çözümü noktasında geniş çerçeveli bir tahayyül imkanı sağlamaktadır. Sosyolojik düşünme sayesinde insanlar Baumancı (2010) bağlamda “sağduyu”nun da ötesinde kendilerini ilgilendirmesi gereken toplumsal olay ve olgular konusunda bilinçli bir tutuma sahip olurlar, aynı zamanda sosyolojik düşünme kendi başına bir güç olarak insanlar arasındaki dayanışmanın da güçlenmesini sağlayabilen bir yeti ve bir sanattır. Bu yeti ve sanat noktasında ustalayan bireyler ise daha az manipüle edilir konuma gelip, baskı ve dayatmalara karşı daha dayanıklı bir hal kazanabilirler. Bunun sonucunda geline nokta ise özgür düşünen, özgür davranan, özgürce bilim yapan bilim insanlarının kazanılması anlamını taşımaktadır.

Kaynaklar

- Adorno, T. ve Horkheimer, M. (2011), *Sosyolojik Açılımlar*, Ankara: Bilgesu Yayıncılık.
- Alver, K. (2012), *Sosyoloji Okumaları Klavuzu*, Ankara: Hece Yayınları.
- Bauman, Z. (2010), *Sosyolojik Düşünmek*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Cangızbay, K. (1999), *Sosyolojiler Değil Sosyoloji*, Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Gasset, O. (1995), *İnsan ve Herkes*, İstanbul: Metis Yayınları.
- Jaspers, K. (1961), *The Future of Mankind*. (Trans. E. B. Ashton), USA: The University of Chicago Press.
- Mills, C. W. (2007), *Toplumbilimsel Düşün*, Çev: Ünsal Oskay,
- Sezer, B. (2011), *Sosyolojinin Ana Başlıkları*, İstanbul: Kitabevi.
- Taylor, C. (2006), *Modern Toplumsal Tahayyüller*, İstanbul: Metis Yayınları.
- Zijderveld, A. (2007), *Sahnelik Toplum*, İstanbul: Pınar Yayınları.